

юридичної теорії і практики на комплексний підхід до праворозуміння (поєднання нормативізму та природно-правової концепції права). Цілком очевидно, що правові норми, синтезуючи в собі інтелектуальні, світоглядні і спеціально-юридичні тенденції розвитку соціуму, потребують комплексної інтерпретації з метою пристосування їх до потреб сьогодення.

Отже, все вищесказане дозволяє зробити наступні висновки:

- процес правоутворення не обмежується діяльністю законодавця і не припиняється після закріплення норм права в нормативно-правових актах; він також тісно пов'язаний з діяльністю суб'єктів правозастосування;

- в кожному окремому випадку застосування норм права відбувається їх інтерпретація; абстрактний характер нормативних приписів неминуче породжує множинність варіантів їх можливо-го прочитання;

- стратегія тлумачення норм права, а отже – її результат не в останню чергу залежить від пануючої у суспільстві правової ідеології та від ідеологічних уподобань суб'єкта правозастосовчої діяльності;

- основними критеріями відповідності юридичного тлумачення змісту права є загальні правові принципи, втілені в джерелах національного та міжнародного права;

- аналіз українського конституційного законодавства та юридичної практики свідчить про те, що національна правова система України розвивається цілком в руслі загальносвітових тенденцій переходу від моністичного до плюралістичного (комунікативного) сприйняття права.

Список літератури: 1. Рикер П. Герменевтика. Етика. Політика. Московские лекции и интервью. М., 1995. 2. Рузавин Г. И. Методология научного исследования. М., 1999. 3. Бержель Ж.-Л. Общая теория права. М., 2000. 4. Явич Л.С. Сущность права. Л., 1985. 5. Крыленко Н.В. Судостроительство в РСФСР. М., 1924. 6. Марксистско-ленинская общая теория государства и права: Социалистическое право. М., 1973. 7. Нерсисянц В.С. Философия права. М., 1997. 8. Селзам Г. Мораль и право. М., 1962. 9. Элькин П.С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М., 1967.

Надійшла до редколегії 17.01.06

О.І. Радченко

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ (РОЗПУСКУ) ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЗА ОНОВЛЕНОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ УКРАЇНИ

Місце українського парламенту в системі органів державної влади Конституція України визначає досить чітко й однозначно: Верховна Рада України – це єдиний орган законодавчої влади в Україні. Її діяльність спрямована на своєчасне вирішення нагаль-

них проблем у різних сферах життя нашого суспільства, а саме політичній, економічній, соціальній, культурній тощо.

Окремі аспекти українського парламентаризму, зокрема статус Верховної Ради України, правове становище народного депутата України, відносини парламенту з центральними органами виконавчої влади тощо, знайшли своє безпосереднє відображення в наукових працях низки вітчизняних вчених-правників, а саме В.Ф. Погорілка, В.С. Журавського, А.З.Георгіци, О.М. Бандурки, Ю.Д. Древаля, Ю.М. Тодики, М.М. Воронова, Ю.С. Шемчушенка.

Одним з питань, що потребує досконального вивчення, є питання щодо випадків та механізму дострокового припинення повноважень (розпуску) Верховної Ради України. Перерва, навіть короткочасна, у функціонуванні такої важливої ланки державного механізму як парламент, вочевидь матиме негативні наслідки. І все ж в деяких випадках, як свідчить світова практика, така перерва може статися. Це стосується як країн з парламентською формою державного правління, так і країн зі змішаною (парламентсько-президентською або президентсько-парламентською). Україна у цьому контексті також не є винятком. Проте до сьогодні дослідженню такого правового явища приділялося недостатньо уваги. Переважна більшість науковців зосереджували свої зусилля на вирішенні проблем, пов'язаних з достроковим припиненням повноважень окремого народного депутата України, а не Верховної Ради України як органу державної влади.

До внесення у грудні 2004 р. змін Конституція України передбачала можливість дострокового припинення повноважень (розпуск) Верховної Ради України главою держави лише в одному випадку. Відповідно до ч. 2 ст.90 Конституції України Президент України мав право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися. При цьому будь-яких додаткових умов для здійснення главою держави такого акту основний закон не передбачав. Варто зазначити, що, починаючи з моменту ухвалення в червні 1996 р. чинної Конституції, в Україні жодного разу не виникали підстави для застосування зазначеної норми Основного закону. Очевидно, ймовірність виникнення такої ситуації як зараз, так і в майбутньому видається досить примарною через притаманне депутатському корпусу загострене почуття самозбереження, навіть попри наявну політичну різнобарвність персонального складу Верховної Ради України.

8 грудня 2004 року у розпал виборів Президента України Верховна Рада України в пакеті зі змінами до виборчого законодавства ухвалила Закон України «Про внесення змін до Конституції України». Метою прийняття зазначеного нормативно-правового акта мало стати подолання політичної кризи, яка охопила країну

через фальсифікацію результатів другого туру виборів глави держави, та зміна моделі державного правління з президентсько-парламентської республіки на парламентсько-президентську. Водночас поряд з підвищенням ролі Верховної Ради України в процесі формування вищого органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України, – та деяких інших центральних органів державної виконавчої влади зазначений Закон дещо розширив перелік випадків дострокового припинення повноважень українського парламенту главою держави, аби недопустити вакууму державної влади під час формування уряду та дотримання балансу повноважень між гілками державної влади. Така модель державної влади є загальновизнаною світовою практикою.

Відповідно до ч. 2 ст.90 оновленої Конституції України Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

- протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції;

- протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

- протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Проте законодавець передбачив деякі заходи стосовно застосування процедури дострокового припинення повноважень парламенту з метою запобігання зловживанням з боку глави держави. По-перше, відповідне рішення приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України. По-друге, повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання. По-третє, повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України.

З трьох вищезазначених випадків дострокового припинення повноважень українського парламенту найбільше запитань, на нашу думку, викликає другий. Відсутність низки законодавчих актів, що регламентують статус вищих органів державної влади, зокрема законів України «Про Президента України» та «Про Кабінет Міністрів України», тільки ускладнює цю ситуацію.

Згідно зі ст.114 оновленої Конституції України персональний склад уряду формується наступним чином. Прем'єр-міністр Укра-

їни призначається Верховною Радою України за поданням Президента України. Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України. Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Однак чинна редакція Конституції України дещо узагальнено регламентує порядок і терміни формування персонального складу уряду. Із змісту ст.106 можна зробити висновок про те, що внесення Президентом України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України є все ж таки його правом, а не обов'язком, навіть не зважаючи на встановлений п'ятнадцятиденний термін з моменту отримання відповідної пропозиції від коаліції депутатських фракцій. Відсутність правового механізму відповідальності, зокрема політичної, Президента України за неподання або несвоєчасне подання кандидатури на посаду Прем'єр-міністра України лише підтверджує такий висновок.

Крім того, Президент України жодним чином не обмежений у термінах подання до Верховної Ради України кандидатур на посади Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України.

Аналогічна ситуація має місце й при призначенні на посади решти членів уряду. Відповідно до ч. 4 ст.114 оновленої Конституції України члени Кабінету Міністрів України, за винятком Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України, призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України. Проте останній також не обмежений у термінах внесення до парламенту відповідних подань і фактично не несе жодної відповідальності за неподання або несвоєчасне подання до парламенту кандидатур для призначення на зазначені посади.

Оскільки ініціатива щодо формування персонального складу Кабінету Міністрів України належить главі держави і главі уряду, то в разі наявності політичних розбіжностей між Верховною Радою України і Президентом України або Прем'єр-міністром України останні мають змогу свідомо затягувати процес формування уряду, аби виникли підстави для дострокового припинення повноважень парламенту, передбачені в п.2 ч.2 ст.90 оновленої Конституції України. Відсутність механізму відповідальності, насам-

перед конституційно-правової, глави держави і глави уряду за невчасне внесення відповідних подань до парламенту може стати причиною необґрунтованого політичного тиску на Верховну Раду України з боку вищезазначених посадових осіб.

Крім того, у новій редакції Конституції України, на відміну від попередньої, відсутня норма, що обмежувала б термін виконання «відставленим» Кабінетом Міністрів України своїх повноважень шістьдесятьма днями. Це дає підстави висловити припущення щодо ймовірності існування практично необмеженого терміну виконання таким «тимчасовим» урядом своїх повноважень.

У контексті ст.90 оновленої Конституції України виникають запитання й стосовно формулювання «персональний склад Кабінету Міністрів України». Вочевидь, під персональним складом Кабінету Міністрів України маються на увазі Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри» (ч.1 ст.114 оновленої Конституції). Відтак можна припустити, що непризначення у встановлений Конституцією України термін хоча б одного з членів уряду є юридичною підставою для дострокового припинення главою держави повноважень (розпуск) Верховної Ради України відповідно до п.2 ч.2 ст.90 Конституції України.

Проблема дострокового припинення повноважень парламенту України тісно пов'язана з питанням щодо умов набуття Кабінетом Міністрів України як колегіальним органом державної влади своїх повноважень, його тобто конституюванням. У цьому контексті виникає запитання: з якого моменту уряд вважається сформованим і може почати виконувати свої конституційні повноваження? На сьогоднішній день Основний закон України не містить чіткої відповіді на це запитання. Хоча, наприклад, ч. 2 ст.82 Конституції однозначно визначає умови набуття повноважень іншим органом державної влади – парламентом України: «Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу».

Пункт 7 глави III Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України передбачає, що засідання Кабінету Міністрів вважається правоможним, якщо на ньому присутні не менше двох третин членів Кабінету Міністрів України. Зазначена норма дає підстави висловити припущення, що уряд слід вважати повноважним за умови призначення принаймні двох третин від складу, визначеного відповідним указом Президента України, а з 1 січня 2006 року – постановою Кабінету Міністрів України. Відтак можна припустити, що призначення Верховною Радою України двох третин складу уряду позбавляє Президента України правових підстав для дострокового припинення повноважень парламенту відповідно до вимог п. 2 ч. 2 ст.90 Конституції. Але проблема полягає у юридичній силі Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів

України, який є підзаконним нормативним актом, прийнятим на виконання відповідного закону. Але на законодавчому рівні зазначена проблема до сьогодні не вирішена. На нашу думку, її вирішення може відбутися двома способами.

Перший – ухвалення Конституційним Судом України рішення про тлумачення окремих положень Конституції стосовно порядку формування персонального складу Кабінету Міністрів України і розпуску Верховної Ради України. Можна висловити припущення, що невдовзі після набуття чинності всіма положеннями Закону України «Про внесення змін до Конституції України» один із суб'єктів права звернеться до Конституційного Суду України з цього приводу.

Друге – це конкретизація окремих норм Конституції щодо розпуску Верховної Ради України і порядку формування Кабінету Міністрів України та ухвалення Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Вважаємо за доцільне статтю 114 доповнити частиною 4 такого змісту: «Подання про призначення на посади Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України вносяться до Верховної Ради України Президентом України, інших членів Кабінету Міністрів України – Прем'єр-міністром України в строк не пізніше ніж на десятий день після призначення Прем'єр-міністра України» та частиною 5 наступного змісту: «У разі невнесення або несвоєчасного внесення Президентом України подань до Верховної Ради України про призначення на посади Прем'єр-міністра України відповідно до п.9 ч.1 ст.106, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ відповідно до ст.114 Конституції України, Прем'єр-міністром України – подань про призначення інших членів Кабінету Міністрів України відповідно до ст.114 Конституції України, такі подання до Верховної Ради України вносяться Головою Верховної Ради України за пропозицією коаліції депутатських фракцій в строк не пізніше ніж на сьомий день після закінчення термінів, передбачених відповідно п.10 ч.1 ст.106 та ст.114 Конституції України». У зв'язку з цим частину четверту вважати частиною п'ятою, а частину п'ятою – частиною шостою. Крім того, п.2 ч.2 ст.90 Конституції України необхідно було б викласти наступним чином: «Протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України відповідно до п.10 ч. 1 ст.106 та ст.114 Конституції України».

Незважаючи на деяку складність процедури внесення змін і доповнень до Основного Закону, саме другий варіант усунення недоліків оновленої Конституції України щодо порядку дострокового припинення повноважень (розпуск) Верховної Ради України через несформовання у визначений строк уряду, на нашу думку, видається більш логічним і обґрунтованим як з точки зору науки

конституційного права, і практики конституційно-правового регулювання.

Список літератури: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141. 2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 2. Ст.44. 3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України» // Офіційний вісник України. 2000. № 24. Ст.994.

Надійшла до редколегії 02.01.06

Т.Ю. Дашо

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В Україні процес переходу від тоталітарної держави до демократії тісно пов'язаний з проблемою формування громадянського суспільства і вимагає не тільки докорінної зміни соціально-політичної та економічної системи, а й цілковитого переосмислення відносин між особою і державою. Спільними зусиллями нам необхідно створити справжнє громадянське суспільство, в якому людина, її життя та здоров'я, честь і гідність стали б, як це передбачено Конституцією, найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини визначали б напрями функціонування держави і були її головним обов'язком.

Концептуальні засади прав, свобод та обов'язків людини і громадянина були закладені у численних працях видатних вітчизняних і зарубіжних учених-мислителів минулих часів – Дж.Локка, М.Монтеск'є, Г. Гроція, Ем. де Ваттеля, Ж.Ж. Руссо, С.С. Оріховського, М.І. Палієнка, І.О. Кістяківського. Загальнотеоретичні підходи до поняття основних прав, свобод й обов'язків людини і громадянина в Україні та гарантії їх реалізації розробляли вітчизняні вчені-правознавці А.М. Колодій та А.Ю. Олійник [1], О.В.Петришин [2], П.М.Рабінович [3], Ю.М. Тодика та О.Ю. Тодика [4], М.І. Хавронюк [5], Е.С. Регушевський [6]. Різні аспекти окресленої проблеми досліджені у працях зарубіжних авторів М.І. Абдулаєва [7], Л.Д. Воєводіна [8], С.А. Волкова [9], Ф.Люшера [10], Є.М. Хазова [11]. Але стверджувати, що запропонована проблема досліджена в достатній мірі, не можна, з огляду на те, що наукові розробки цієї теми носять далеко не вичерпний характер.

Метою даного дослідження є виявлення і пошук найбільш оптимальних шляхів вирішення актуальних теоретичних і практичних проблем у галузі юридичних гарантій прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в процесі формування громадянського суспільства.

У будь-якій правовій демократичній державі найвищу соціальну цінність становлять права і свободи людини, які закріплюють-